

Надія Грицик,
Ольга Арищенко-Насіка
(Чернівців)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

В останні роки вчені і методисти все більше пропонують нові сучасні методики викладання іноземної мови. Однією з таких методик є комунікативний підхід, який спрямований на формування іншомовної комунікативної компетенції: спроможності зрозуміти та породжувати іншомовні висловлювання у зв'язку з комунікативними намірами та конкретною ситуацією. Як українські, так і зарубіжні методисти та лінгвісти вважають необхідною таку організацію навчального процесу, при якій навчання іноземної мови пов'язано з вирішенням проблем міжкультурної комунікації. В мові як у дзеркалі відображена вся система цінностей, культура народу. Щоб уникнути при природній комунікації з носіями мови непорозуміння, треба знати норми мовленнєвої поведінки, включаючи невербальну поведінку. Часто характер подачі інформації обумовлений екстралінгвістичними факторами. Без адекватних екстралінгвістичних країнознавчих знань неможливе повноцінне спілкування з носіями мови. У зв'язку з цим особливого значення набуває лінгвокраїнознавство, метою якого є ознайомлення з культурою та традиціями країни через мову і в процесі її вивчення. Досягнення культурологічної компетенції – мотивація для вивчення іноземної мови. Це все зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є висвітлення включення національно-культурного компонента у процес вивчення іноземної мови.

Формування культурологічної компетенції – це процес оволодіння широким колом інформації з культурознавчих тем з рідної та іноземних мов. Вважаємо, що культурологічна компетенція орієнтована на повсякденну культуру людей, на практичну реалізацію у спілкуванні отриманих культурологічних знань і вмінь. У зв'язку з цим необхідно пам'ятати, що кожна культура має свої специфічні обмеження, які впливають на зміст постановки питань, жартів, тобто в кожній культурі є свої певні обмеження, табу. До небезпечних сфер міжкультурної комунікації належать, наприклад, „ти – Ви” звернення, теми-табу (наприклад, у Великобританії до цих тем відносяться гроші, звички), заборони/вимоги. Саме тому у процесі

формування культурологічної компетенції учнів необхідно знайомити з особливостями поведінки представників різних культур, тому що існують вчинки, які не в кожній країні є прийнятними.

Отже, формування культурологічної компетенції передбачає оволодіння: а) основними фоновими знаннями представника іншомовної культури, які є основою міжкультурного спілкування; б) знаннями лексичних одиниць з національно-культурним компонентом семантики (безеквівалентної, фонові, конотативної, ономастичної лексики, а також асоціацій, які викликають ці лексичні одиниці у свідомості носіїв мови; в) знаннями основних норм і правил поведінки в іншій лінгвокультурній спільноті, а також міжкультурних відмінностей у моделях поведінки представників співіснуючих лінгвокультурних спільнот. Спробуємо розглянути кожен із них.

Основу культурологічної компетенції, на наш погляд, складають фонові знання представника досліджуваної лінгвокультурологічної спільноти. Фонові знання розглядаються як „сукупність уявлень про те, що складає реальний фон, на якому розгортається картина життя іншої країни, іншого народу” [1, с. 126].

В. Фурманова виділяє такі різновиди фонових знань, якими має опанувати „культуромовна” особистість для успішного спілкування в ситуаціях міжкультурної комунікації: 1) історико-культурний фон, що включає відомості про культуру суспільства у процесі його історичного розвитку; 2) соціокультурний фон; 3) етнокультурний фон, який включає інформацію про побут, традиції, свята; 4) семіотичний фон, що містить інформацію про символіку, позначення, особливості іншомовного оточення [7].

За визначенням О. Ахманової [4, с. 498], фонові знання – це об’єктивні знання реалій комунікантами. Знання реалій включають уяву про предмет або явище, характерне для історії, культури, побуту, устрою життя конкретної культурної і мовної спільноти. Словом „реалія” позначають, головним чином у філологічних текстах, предмети матеріальної культури, які виступають основними для номінаційного значення слова. З іншого боку, в перекладознавстві, лінгвокраїнознавстві терміном „реалія” визначають здебільшого слова, які називають такі предмети і поняття. Прикладами загальновідомих британських реалій є такі, як Біг Бен, королева Єлизавета, Букінгемський палац, Юніон Джек, Ескот, крикет, фіш&чіпс [7].

Культурні звичаї і традиції нерідко бувають пов'язані зі специфічним використанням мови, її виражальних засобів. У сучасній лінгвометодикі визнається необхідність включення національно-культурного компонента у викладання мови як одного з найважливіших шляхів трансляції національної культури, формування особистості, оскільки національна культура несе в собі великий соціально-педагогічний потенціал. Національно-культурний компонент охоплює певну суму історичних, культурологічних відомостей, без яких неможливе адекватне сприйняття слова і його правильного вживання. Національно зумовлені також багатомовні стереотипи, якими насичене повсякденне мовне спілкування. Таку частину називають культурним компонентом значення слова [7].

Культурному компоненту властива наявність у ньому безеквівалентних лексичних одиниць, конотативної та фонової лексики. Під безеквівалентною лексикою розуміють частину такої національно-забарвленої лексики, яка перейшла в розряд інтернаціональної, відомої за межами тієї чи іншої країни. До безеквівалентної лексики належать реалії, які не мають словникових відповідностей в інших мовах або відсутність лексичних одиниць, що позначають ці реалії. Така лексика або запозичується, або перекладається описово. Так, в українській мові до такої лексики ввійшли такі британіцизми, як кокні, паб, дабл-деккер, торі, віги, істеблшмент, паблік скул, файв-о-клок [7].

Окрім безеквівалентної та конотативної лексики, до слів із культурним компонентом відносять також фонову лексику – іншомовні одиниці, що відрізняються лексичними фонами (рівень лексичного поняття при цьому збігається) від лексики рідної мови [7]. Лексичні фони мови, як правило, тісно пов'язані з сукупністю всіх цінностей духовної культури суспільства, тому навіть слова далекі від національних особливостей варто уважно вживати в мові. Крім того, лексика з національно-культурним компонентом може бути представлена ще і фразеологізмами, яких також не слід уникати в навчанні іншомовного спілкування. Незнання і некоректне розуміння фразеологізмів, як, наприклад, *cross your t's* (поставити крапки над „і”), *that is a horse of another colour* (це зовсім інша справа), *that's where the shoe pinches* (ось у чому заковика), *to buy a pig in a poke* (купувати kota в мішку), *to make a mountain out of a molehill* (робити з мухи слона), *take care of the pence and the pounds will take*

care of themselves (копійка гривню береже), може створити певні перешкоди у ситуаціях міжкультурного спілкування [7].

Культурологічна компетенція складається з правил та соціальних норм поведінки. Такі автори як О. Мілосердова [2] і В. Тарасов [5] вважають, що в кожній культурі діють стандарти, які дозволяють визначити, яка поведінка є нормою. Неволодіння комунікативними моделями поведінки може призвести до непорозумінь і культурного шоку.

Комунікативні моделі поведінки можуть бути вербальними, невербальними та змішаними. Моделі невербальної поведінки включають: паралінгвістичні (інтонація, паузи, дикція, темп, гучність, ритміка, тональність, мелодика); екстралінгвістичні (різні шуми, сміх, плач); кінестетичні (жести, міміка, контакт очей); проксема-тичні (пози, рухи тіла, дистанція, тобто просторо-часова організація спілкування) [5].

Невербальні засоби спілкування є не менш важливими, ніж вербальні і виконують такі функції: акцентують ту або іншу частину вербального повідомлення; передбачають те, що буде передано вербально; виражають значення, що суперечить змісту висловлювання; заповнюють або пояснюють паузи, виражаючи намір продовжити своє висловлювання, пошук слова; зберігають контакт між співрозмовниками і регулюють потік мовлення; замінюють окреме слово або фразу [5]. Наприклад, якщо британський діловий партнер мовчить під час переговорів, це не обов'язково означає згоду, як це прийнято в Україні. Це може просто означати очікування.

Варто зазначити, що характерною особливістю процесу формування культурологічної компетенції є те, що він реалізується в постійному порівнянні і зіставленні різних за своїм менталітетом культур. З метою формування культурологічної компетенції ставиться завдання не тільки оволодіння учнями великим обсягом інформації щодо культурознавчих тем країни, мова якої вивчається, але й: а) визначення свого місця у спектрі досліджуваних культур; б) формування в них толерантного ставлення до чужих звичок, ритуалів і традицій іншої культури; в) виховання поваги до чужої і своєї культур, сприяння формування таких якостей особистості, як емпатія, відкритість, сприйняття нових ідей.

Таким чином, важливе значення відіграє впровадження національно-культурного компонента на уроках іноземної мови, тому

що факт впливу на дітей навколишнього культурного середовища не підлягає жодному сумніву. Включення у зміст навчання країнознавчих знань забезпечують засвоєння учнями реалій іншої національної культури, розширення їхнього загального кругозору, що приведе також до підвищення інтересу до іноземної мови.

До категорії засобів навчання, що більше всього можуть наблизити учня до природного культурологічного середовища, відносяться автентичні матеріали: справжні літературні, образотворчі, музичні здобутки, предмети реальної дійсності (одяг, меблі, посуд) та їх ілюстративне зображення. Нерідко в цей перелік попадають одноразові, повсякденні матеріали, такі як афіші-оголошення, анкети, квитки проїзні і вхідні, вивіски, етикетки, меню, рахунки, картки, рекламні проспекти з туризму і т. д.

Перераховані вище матеріали можна виділити у самостійну групу прагматичних матеріалів. Специфіка цих засобів полягає в тому, що вони забезпечують спілкування з живими, реальними предметами, стимулюють майже справжню комунікацію: учні як би проживають усі події, грають визначені ролі, вирішують проблеми (купівлі, екскурсій, вибору навчального центру і професії, заповнення анкет, вибору меню і т. д.). Під час навчання іноземної мови можна використовувати лінгвокраїнознавчий матеріал з таких сфер, як: 1) навчально-професійна сфера спілкування: оголошення про працевлаштування, розклад уроків, вирізки з газет і журналів, рекламні проспекти різних навчальних центрів (курси іноземної мови, підвищення кваліфікації), програми різних заходів (музичних, образотворчих, спортивних); 2) соціально-культурна сфера спілкування: запрошення на виставки, концерти, до музеїв, програми екскурсій, турів, розваг під час літнього відпочинку, вхідні квитки на видовищні заходи, репродукції художніх творів, довідники з ілюстраціями визначних пам'яток, карти-плани міст, програмки й афіші спектаклів, концертів, фестивалів, масових видовищ; 3) побутова сфера спілкування: предмети побуту, проспекти-реклами: готелів, кемпінгів, пралень, перукарень; схеми-плани всіх видів транспорту; проїзні квитки усіх видів транспорту; рахунки для оплати різних видів послуг; 4) торгово-комерційна сфера спілкування: рекламні проспекти різноманітних товарів; запрошення-реклами в ресторани, кафе, бари (із зазначенням різноманітних страв та послуг); меню замовлених страв, відомості про доставку їх додому, зазначення їхньої вартості; рецепти приготування національних страв; рахунок за поку-

нки, обіди, вечері; талони для купівлі товарів; 5) спортивно-оздоровча сфера спілкування: реклама оздоровчих центрів, спортивних комплексів; афіші про масові спортивні заходи; рекламні проспекти різних лікувальних заходів і засобів. 6) сімейно-побутова сфера спілкування: листи, листівки, запрошення; візитні картки; бланки вітальних листівок у зв'язку з різними святами (народження, весілля, ювілей, хрестини) [3].

Можна зробити висновок, що цілеспрямована робота з реалізації національно-культурного компонента на уроках іноземної мови та в позакласній діяльності сприяє, з одного боку, підвищенню інтересу до предмета, а з іншого – створює позитивну мотивацію щодо засвоєння мовних засобів та формування культурологічної компетенції за допомогою та на основі цих засобів.

Список використаних джерел: 1. *Верещагин Е. М.* Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 4-е изд., перераб. и дополн. – М.: Рус. яз., 1990. – 246 с. 2. *Милосердова Е. В.* Национально-культурные стереотипы и принципы межкультурной коммуникации / Е. В. Милосердова // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 3. – С. 80-84. 3. *Мошков В. В.* Навчання іноземних мов в Україні / В. В. Мошков // Іноземні мови. – 2000. – № 1. 4. *Словарь лингвистических терминов* / сост. О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 605 с. 5. *Тарасов Е. Ф.* Социологические аспекты речевого общения / Е. Ф. Тарасов // Роль и место преподавания русского языка как иностранного: [сб. статей]. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – С. 73-84. 6. *Томахин Г. Д.* Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 4. – С. 84-88. 7. *Фурманова В. П.* Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранному языку / В. П. Фурманова. – Саранск: Изд-во Мордовского университета, 1993. – 124 с.

Юлія Гунченко,
Валентина Зернова
(Полтава)

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНІ ІМЕННИКИ – ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ, ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОГО УТВОРЕННЯ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У центрі уваги сучасної філологічної науки знаходяться ділова проза, тексти масової комунікації, інформативні тексти, які займають основне місце у діловому мовному спілкуванні сучасного суспільства [4, с. 3]. Зростання числа термінів переважає зростання